

فضای مجازی؛ تأثیرات آن بر تغییرات فرهنگی خانواده‌های مهاجرین افغانستانی

در شهر قم - سه دهه اخیر

سیدهادی حسینی *

چکیده:

هدف نوشتار حاضر، شناسایی (تأثیرات فضای مجازی بر تغییرات فرهنگی خانواده‌های مهاجرین افغانستان در شهر مقدس قم سه دهه اخیر است. روش توصیفی پیمایشی و جامعه آماری شامل کلیه مهاجرین افغانستانی شهر قم است که با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند. ابزار شامل پرسشنامه «محقق ساخته» می‌باشند. برای مهاجرین فرضیه‌ها از تحلیل واریانس رتبه «فریدمن» استفاده شد. نتایج نشان داد که تأثیرات فضای مجازی بر تغییراتی لایه‌های مختلف فرهنگی تأثیرات منفی دارد با توجه به این که در آزمون رتبه‌بندی و نتایج آن مشخص شد که ابعاد در سطح یکسان و برابری قرار ندارند، طبق این آزمون و نتایج آن، رفتارها با میانگین رتبه ۳/۴۵، بالاترین رتبه و به ترتیب اعتقادی با ۳/۳۱ رتبه دوم، هنجارها با ۳/۱۳ رتبه سوم، ارزش‌ها با ۲/۹۴ رتبه چهارم و در آخر هم نمادها با ۲/۱۷ قرار دارند.

لذا از سوی کارشناسان علم ارتباطات برای برون رفت از تأثیرات منفی فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی راهکارهای مطرح شده است؛ این راهکار از خود فرد شروع شده و به «خانواده، مدرسه و حاکمیت» ختم می‌شود. اگر خود فرد سواد رسانه‌ای خود را بالا ببرد، از شبکه‌های اجتماعی بعنوان ابزار رسیدن به هدف مشخص استفاده نمایند استفاده هدف‌مندانه؛ در صورت رفع نیاز این ابزار را کنار بگذاریم در چنین حالت اگر این حالت در وجود هر کاربری نهادینه شود مطمئناً دچار آسیب نخواهد شد.

واژگان کلیدی: تأثیرات، فضای مجازی، فرهنگ، افغانستان، قم.

*کارشناسی ارشد دین و رسانه

روز گاری انسان ها در دنیایی واقعی زندگی می کردند ارتباطات بین آنها ملموس بود باکسانی ارتباط داشتند که در یک مکان با هم زندگی می کردند، اما اکنون مهم ترین تغییر دنیای معاصر که شالوده تغییر های آینده جهان را می سازد، رقابتی شدند دنیای واقعی و مجازی است. دنیای واقعی با ویژگی های مانند مکان داشتن، دارای نظام سیاسی خاص، محبوس و طبیعی بودن از دنیایی مجازی متمایز می شود و دنیای مجازی با بی مکانی، دست یابی آسان به آخرین اطلاعات، تکثر داشتن و هم زمانی از دنیای واقعی جدا می شود. مهم ترین تغییر دنیای مجازی این است که روابط انسانی با واسطه و ازراه دورجایگزین روابط انسانی چهره به چهره شده است. درواقع فضای مجازی مرز جدیدی ایجاد کرده و می کنند، در آن کاربران کارهای انجام می دهند و چیز هایی می گویند که در دنیای واقعی رو دررو هرگز طرح نمی کنند. (استفانسکو و همکاران، ۲۰۰۷) امروزه کمتر انسانی را می توان یافت که ساعتی از وقت خود را صرف استفاده از فضای مجازی نکند، رفتار، افکارش و سایر لایه های فرهنگی شان تحت تأثیر فضای مجازی و شبکه های قرار نگرفته باشد. در هر حال، فضای مجازی که از آن به (سایبری) یاد می شود، قلمرو وسیع، بدیع و بکر است که فرصت ها، آسیب ها و محدودیت هایی دارد. لذا جا دارد در این نوشتار به تأثیرات فضای مجازی و راهکار های برون رفت از تأثیرات سوء ناشی از آن اشاره صورت گیرد.

در اخیر لازم به ذکر می باشد این مقاله استخراج شده از پایان نامه تحت (عنوان تأثیرات فضای مجازی بر تغییرات فرهنگی خانواده مهاجرین افغانستان ساکن شهر مقدس قم در سه دهه اخیر) این همین نویسنده می باشد.

بیان مسئله

فضای مجازی و شبکه های اجتماعی به عنوان یکی از مهم ترین ابداعات بشر در چند دهه اخیر، با قابلیت ها و کارکرد های متعدد و گسترده، بخش های مختلف زندگی انسانی را تحت تأثیر خود قرار داده است و هدف اصلی این وسایل برداشتن

فاصله جغرافیایی میان انسان‌های سراسر دنیا و ایجاد تحول در عرصه ارتباطات و تبادل اطلاعات است. این ابزار های اینترنتی اگر به صورت صحیح و اصولی مورد استفاده کاربران قرار گیرد، به یکی از بهترین نعمت هایی که خدای متعال به بشریت عطا فرموده است؛ تبدیل می شود و موجبات رشد و تعالی جامعه ها را فراهم می کند؛ ولی اگر نا درست مصرف شود زمینه سقوط و انحطاط کاربران و بالتبع جوامع بشری را مهیا می کند.

در مورد علت روی آوردن انسانها به شبکه های اجتماعی می توان گفت انسان یک موجودی اجتماعی است که برای بر طرف شدن نیاز های خویش باید با دیگران ارتباط بر قرار کند و با آنان تعامل داشته باشند. در طول تاریخ، نوع و شکل ارتباطات با دیگران تغییر و تکامل یافته؛ و لی غالبا ارتباط های فیزیکی و حضوری بوده است؛ و در حال که امروزه با ورود تکنولوژی های نوین مانند شبکه های اجتماعی، افراد از راه دور باهم مرتبط هستند.

دلایل زیر باعث شده که اینترنت به عمومی ترین شبکه برای حل مسائل اجتماعی و فرهنگی تبدیل شود:

- (۱) سهولت گفت و گو و تبادل اطلاعات با دیگران از طریق چت که اگر در مباحث آموزنده و علمی بکار رود، به بالا رفتن فرهنگ افراد جامعه کمک می کند.
- (۲) سرعت تبادل اطلاعات و ناشناخته ماندن مبادله کنندگان در صورت تمایل و قلت هزینه های تبادل اطلاعات.

- (۳) امکانات قابل توجهی که اینترنت به عنوان یک پایگاه می تواند در اختیار افراد جامعه قرار دهد؛ مانند دستیابی به آخرین اطلاعات در خصوص هر نوع موضوعی، ارسال و دریافت نامه الکترونیکی، خرید هر نوع لوازم از طریق سفارش الکترونیکی که از اتلاف وقت و هزینه جلوگیری می کند.

برخی از کارشناسان علت روی آوردن به شبکه های اجتماعی را چنین مطرح کرده اند. انسان موجودی اجتماعی است و هر ابزاری که انسان را در اجتماعی شدنش کمک کند، یا اجتماعات جدید را به او معرفی کند و حتی به این موضوع کمک نماید

که انسان در ارتباط های مختلفش بروز و ظهور داشته باشند مورد استقبال این موجود قرار می گیرد. (مقاله، اعتماد های مجازی و آسیب های اجتماعی ۹/۷/۱۳۹۳)

بیان مفاهیم پژوهش

معمولاً هر پژوهشی علمی دارای مباحث مفهومی می باشند که به غیر از توضیح و بیان آنها بحث های اصلی تحقیق قابل حل و روشن نخواهد بود. در این مبحث این نکات بیشتر توجه می شود.

۱. تأثیر: واژه «تأثیر» در لغت به معنی اثر و نشانه گذاشتن، اثر پذیرفتن، در چیزی و اندوهگین شدن بیان شده است. علی اکبر، دهخدا، ص ۱۹ این واژه تشابه معنایی دارد با کلمات؛ «آثار»؛ «پیامد» «آثار» جمع «اثر» بمعنی «نشانه ای از چیزی باقی مانده، تعبیر شده است محمد معین، ج ۱، ص ۱۶۱. غلام حسین صدری و دیگران، حسن انوری ج ۲، ص ۱۴۷۵.

۲. فضای مجازی: برای درک این مفهوم بهتر است به تفاوت بنیادی میان دو تا کلمه «فضا» و «مکان» اشاره صورت گیرد.

اولین تفاوت چشم گیری که می توان به آن اشاره نمود، انتزاعی بودن «فضا» در مقابل «مکان» است، به طوری که حتی تصور کردن فضا برای ما انسان ها که در دنیای واقعی زندگی می کنیم، دشوار به نظر می رسد.

دومین تفاوت فضا در واقع به همه جا اطلاق می شود، و قابل تغییر است، چند بعدی است و نمی توان انتهایی را برای آن متصور شد و این در حالی است که مکان دارای مرزهای مشخص است و به نوعی حاصل تجربیات بشر است. به عبارتی می توان گفت هر چیزی که در مقابل حقیقی قرار گیرد به نوعی مجازی محسوب می شود؛ و همین امر موجب تمایز آن با دنیای واقعی و طبیعی است.

«فضای مجازی» که در زبان انگلیسی از آن به ساینر تعبیر می شود «فضای تئوری است که ارتباطات و تعامل های انسان ها از طریق کامپیوتر و فناوری های نوین بدون در نظر گرفتن زمان و مکان در آن رخ می دهد.» امیر، مرادی، و کردلو، محسن)

این اصطلاح نخستین بار توسط یک ریاضی دان به نام تور پرت ون تر Norbert Wiener در سال ۱۹۴۸ در کتاب با عنوان ساینر تیک و کنترل در ارتباط

بین حیوان و ماشین انسان با انسان بکار برده شده است. شبکه‌های اجتماعی نیز دارای وبسایت‌هایی هستند که به کاربران امکانات می‌دهند، علاقه مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خود را با یکدیگر به اشتراک بگذارند. وبلاگ، تلگرام، فیس‌بوک (Face book) «توییتر»، «یوتیوب» واتساپ و پادکست از جمله شبکه‌های اجتماعی مجازی هستند. (سید علی، رحمان زاده، (۱۳۸۹)

۳. **فرهنگ:** در معنای لغوی فرهنگ اگر دقت شود به معنی تربیت و تعلیم بیان شده است. علی اکبر دهخدا، ج ۱۱، ص ۱۷۱۳۲ (آریان پور) و نیز به معنی آثار علمی و ادبی یک قوم و ملت آمده عمید، فرهنگ فارسی ص ۱۹ ولی در اصطلاح علمی عبارتند از: رسوم، علوم، «ابزارها، هنرها معتقدات، و نظام سازمانی در علوم اجتماعی تعبیر شده است. مهمترین ویژگی تمایز بخش حیات انسانی از حیات غیر انسانی فرهنگ است، که دارای عناصری همچون: هنجارها، باورها و ارزشها می باشد.

حضرت آیت الله امام خامنه‌ای حفظه الله در باره وصف فرهنگ و اهمیت داشتن آن در جامعه می‌گوید: در دید مقایسه ای بین فرهنگ و اقتصاد فرهنگ از امور مادیان و اقتصاد جایگاهش اهمیت بیشتری دارد! بدین علت فرهنگ به منزله یک هوای صافی است که ماها در آن هوای صاف نفس می کشیم نفس کشیدن یک چیزی دل بخوای نیست در واقع ما به این امر مجبور هستیم که هوارا تنفس نماییم اگر هوای تمیز و صاف بود اثر گذاری مثبت خواهید داشت و اگر همین هوا کثیف بود مطمئنا اثر منفی روی بدن ما انسانها خواهد گذاشت پس با این حال باید به فرهنگ خود ما اهمیت قائل باشیم مبدا فرهنگ ما آلوده شود. ایشان در ادامه فرمایش خود می فرماید محیط و فرهنگ هر دو روی زندگی انسانها تاثیراتی دارند محیط و فرهنگ اگر سالم باشند اثری درست و مثبتی دارد و اگر نادرست باشند آثار نادرست و منفی خواهد داشت. (امام خامنه ای، ۱۳۹۳) پس بنابر این مواظبت از فرهنگ از وظایف اهم ما می باشند مبدا در سایه فضای مجازی و شبکه های اجتماعی غیر دینی آلوده شوند.

۴. **مهاجر:** مهاجرت در لغت به معنای «خروج از سرزمینی به سرزمین دیگر، از شهر به شهر دیگر اقامت کردن، کوچ کردن از وطن خود و به جای دیگر از ظلم و تعدی و

یا به معنای ترک کردن دوستان و خویشاوندان آمده است، (عمید، حسن؛ ۱۳۶۹ ش. محمد معین، علی اکبر دهخدا).

در اصطلاح کلمه هجرت، مهاجرت، سیر، سیاحت، از لحاظ معنایی در آیات و روایات مترادف بوده است، مؤلف تفسیر المیزان «تجهرون» را به دوری و جدایی معنا نموده است. «تجهرون از ماده هجر (بروزن فجر) در اصل به معنی دوری کردن و جدایی آمده، سپس به معنی هذیان گفتن مریض نیز تعبیر شده است، چرا که سخنانش در آن حالت ناخوش آیند و دور کننده است و نیز هجر (پروزن کفر) به معنی فحش و ناسزا است که آن نیز مایه دوری و جدایی است.» (محمد حسین، طباطبایی، تفسیر المیزان سوره المؤمنون آیه ۶۷)

پیامبر اکرم (ص) در وصف مهاجرت فرمود: «هاجروا توارثوا ابنائکم مجداً» یعنی مهاجرت کنید تا برای فرزندانان افتخار به ارث بگذارید. (علاءالدین متقی هندی)

حضرت در روایتی فرمود: «مَنْ قَرَّ بِدِيْنِهِ مِنْ أَرْضٍ إِلَى أَرْضٍ وَإِنْ كَانَ شَيْراً مِنَ الْأَرْضِ اسْتَوْجَبَ الْجَنَّةَ وَكَانَ رَفِيقَ مُحَمَّدٍ وَابْرَاهِيمَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ؛ کسی که برای حفظ آئین خود از سرزمینی به سر زمین دیگر حتی به اندازه یک وجب مهاجرت کند استحقاق بهشت می‌یابد و یار و هم نشین محمد (ص) و ابراهیم (ع) خواهد بود (زیرا) این دو پیامبر بزرگوار پیشوای مهاجران جهان بودن ناصر مکارم شیرازی)

۵. **افغانستان:** از دو واژه «افغان» و «ستان» تشکیل شده. واژه اول نام مستعار برای

پشتون یا پشتون زبانان که توسط فارسی زبانان ابداع شده می‌باشد؛ واژه دوم که به عنوان پسوند در افغانستان به کار برده شده است، در زبان فارسی جایی یا سرزمین اطلاق می‌شود. این کشور با این نام «افغانستان»؛ در سال (۱۳۰۲) هجری خورشیدی (۱۹۲۳ م) در قانون اساسی امان الله خان به تصویب رسید. و در سال ۱۳۴۳ (۱۹۶۴ م) در قانون تصویبی محمد ظاهر شاه با تعریفی تازه و به معنی همه افراد شهروند کشور افغانستان به کار رفت. مرکز فرهنگی نویسندگان افغانستان قوانین اساسی افغانستان (از ۱۳۰ تا ۱۳۷۲) صص ۸۱-۱۲۴ در حال حاضر به اسم (افغانستان) در میان ملت‌های جهان شناخته می‌شود. از نظر سابقه تاریخی به چندین هزار سال قبل از میلاد مسیح برمی

گردد که دارای شهرهای پرجمعیت و حاکمان قدرتمند مانند کوروش (۵۳۰-۵۹۹ قبل از م)، پادشاهان ساسانی (۶۳۶-۲۲۶ قبل از م)، داریوش اول (۵۲۱-۴۲۶ قبل از م)، جوشانیان (از قرن اول میلادی تا سال ۲۳۰ م)، حکومت یفتلی (۴۵۰-۵۶۸ م)، سلسله شیران بامیان (۴۲۰ تا ۹۵۸ م)، حکومت غزنویان (۹۶۷-۱۲۰۱ م)، دولت غوریان (۱۱۴۸-۱۲۱۴ م) و ... بوده است. کشور افغانستان از تمدن و ساختار حکومتی کم نظیری برخوردار بوده است؛ اما اطلاعات چگونگی اعمال قدرت آن‌ها به صورت مفصل و واضح در اختیار ما نیست.

میر محمد صدیق، فرهنگ، افغانستان در پنج قرن اخیر ج اول، صص ۶-۱۴.

این کشور از نظر موقعیت جغرافیایی سرزمین کوهستانی که در قلب آسیا و محصور در خشکی قرار دارد به لحاظ موقعیت جغرافیایی در مرکز آسیا میانه واقع شده و حالت چهار راه را در گسترش این قاره دارد این کشور با پنج کشور همسایه؛ از جانب شمال با کشور تاجیکستان (حدود ۱۲۰۶ کیلو متر)، ازبکستان (حدود ۱۳۷ کیلومتر) و ترکمنستان (حدود ۷۴۴ کیلومتر) از جانب جنوب شرقی با کشور پاکستان (حدود ۲۵۰۰ کیلو متر) از طرف غرب با کشور جمهوری اسلامی ایران (حدود ۹۰۰ کیلو متر دارای مرز مشترک می‌باشد. (بصیر احمد، دولت آبادی، شناسنامه افغانستان، صص ۳۱-۳۲؛ علی نجفی (مسبح ازرگانی)، افغانستان رنگین کمان اقوام، ص ۱۸؛ علی زا هدی، نقش خط مشی‌های قوه مجریه افغانستان در وحدت ملی، ص ۱۶.

از نظر وضعیت اقوام و جمعیت؛ عده ای از پژوهشگران عرصه اجتماع سرزمین افغانستان را به یک مکانی تعبیر نموده هستند که در آن از ملل و نژادهای متعدد و مختلف در آن زندگی می کنند. که در این مکان بسیار وسیع ساکنین بومی در کنار ساکنین غیر بومی با آرامش خاطر زندگی می کنند و افراد ساکنین بومی از نژادهای مختلف هستند؛ مثل نژاد نورستانی هزاره، پشتون، و نژاد قرقیزها، ازبکها، مغولها ترکمنها، قوم پشتون اینها در جنوب شرقی و جنوب، قوم ازبکها و تاجیک در شمال شرقی و شمال، هزارهها در مناطق مرکزی مهم افغانستان کابل، هرات، بامیان و مزار شریف مهاجرت و سکونت گزیده‌اند. بیش از ۹۹٪ درصد مردم افغانستان مسلمانند؛ و کمتر از ۱٪ درصد هندو و یهودی هستند. از این تعداد بیش از ۲۵٪

درصد شیعه اثنی عشری تشکیل می‌دهند که در مناطق مرکزی افغانستان سکونت دارند و مرکز آنان شهر تاریخی بامیان است. تشیع همچنین در بین قزلباش‌ها، ترکمن‌ها، تاجیک‌ها و حتی پشتون‌ها پیروانی دارند. حدود ۳٪ درصد شیعه اسماعیلی هستند و باقی مانده سنی حنفی‌اند.

۶. قم: این واژه به قمقمه معرب «کومه یا کم‌کم» تعبیر شده است؛ که گلاب پاش را نیز نوعی از قمقمه وصف کرده‌اند، جمع آن قماقم آمده است؛ ریشه نام این شهر به «کومه» به معنای اتاقک‌های کلبه ماندی که چوپانان برای استراحت می‌ساختند، بازمی‌گردد. با الهام از واژه «کومه» این شهر به نام «کم» (kom) خوانده شد. این سرزمین پیش از اینکه به صورت شهر درآید، دارای گودال‌های پرآب بوده است که هیچ منفذ و رهگذری نبوده، که در اطراف آن علف و گیاهان و نباتات فراوان می‌رویده است، چوپان گوسفندان خود را برای آشامیدن آب و چریدن در سبزه زارهای اطراف آن کو دال‌ها می‌بردند، به تدریج عده ای از چوپان‌ها به واسطه توقف طولانی در آن سرزمین برای خود مسکن‌های موقتی ساخته‌اند. امروز هم شکارچیان آنجا را که در آن به کمین شکاری می‌نشینند، کومه گویند این کومه‌ها کم‌کم زیاد شد و توسعه پیدا کرد. پس از مدتی به صورت ده در آمد و چون آن سرزمین از لحاظ طبیعی برای شهر مناسب بود، در اثر مرور زمان و زیاد شدن سکنه آن مبدل به شهر شد، ولی به مناسبت مساکن اولیه چوپانان نام کومه یا کم (با واو

مجهول) برای آن باقی ماند (علی اصغر قنبر، دی‌روز و امروز قم، ص ۲۵)

این شهر از نظر موقعیت جغرافیای و وضعیت جمعیتی و اقوام؛ جزء کلان‌شهرهای ایران به حساب می‌آید که در ۱۴۰ کیلومتری جنوب تهران پایتخت ایران واقع شده است. این شهر در گذشته به دلیل قرار گرفتن در مسیر راه ابریشم دارای اهمیت ارتباطی بوده است. مرکز آمار و اطلاعات استانداری قم شهریور ۱۳۹۲. طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران شهر قم تعداد ۱/۲۰۱/۱۵۸ نفر جمعیت دارد که بیشتر این جمعیت مهاجرانی داخل ایران مثل شهری‌های زنجان، اراک و تبریز خارج ایران مثل افغانستان، پاکستان، هند، عراق، سوریه، لبنان، با خانواده و یا

بدون خانواده به عنوان محصل و کارگر مهاجر و پناهنده هستند. مهاجرپذیری قم، ۴ شهریور ۱۳۹۵ بیش تر ساکنان این شهر مسلمان و شیعه دوازده امامی می باشند. می توان گفت این شهر به علت وجود بارگاه مطهر و منور حرم مطهر فاطمه معصومه دخت موسی بن جعفر علیها و علیه السلام و مسجد مقدس جمکران جزء مهاجر پذیر ترین استان های ایران می باشد.

مبانی نظری پژوهش

مقدمه

فضای مجازی شبکه های اجتماعی امروزه به خوبی توانسته اند درمیان خانواده های نفوذ کنند و آن فاصله و حضور چهره به چهره افراد را که به راحتی سالها و یا به هیچ وجه نصیب افراد نمی شدند فضای مجازی توانسته اند این مرز، فاصله ها را درهم شکسته و تبدیل به یک دهکده جهانی نمایند. امروز کمتر افرادی را می توان یافت که ساعتی از وقت خود را صرف استفاده از فضای مجازی و شبکه ها نکنند؛ رفتار، گفتارش تحت تأثیر این وسایل قرار نگرفته باشد. طبق تحقیقات صورت گرفته ۷۰٪ افراد در روز ۱-۳ ساعت در فضای مجازی حضور داشته و استفاده می کنند که بیشترین آمار را مردان به خود اختصاص داده است.

فرهنگ: بحث فرهنگ از جمله موضوعاتی است که با توجه به ویژگی های عمومی جامعه همواره مورد توجه بشر بوده است. اندیشمندان با توجه به توسعه فرهنگ آن را نیز عامل اصلی و سر نوشت ساز ملت ها دانستند که اگر به آن توجه نشود در پایداری فرهنگ آن ملت تأثیرات خواهد گذاشت^۱ فصلنامه مطالعات میان فرهنگی سال سوم ش هفتم پاییز ۸۷

در زمان فعلی فرهنگ ها مثل تولیدات کالایی از جانب بسیاری از تولید کنندگان و صاحب نفوذ به وجود می آید در مصرف و اختیار استفاده کننده گان خنثی و منفعل قرار می گیرند. فضای مجازی و شبکه های اجتماعی امروزه با نفوذ بالای فرهنگ بیگانه و غربی را در جهان سوم یاد می شوند. این وضعیت طبیعتاً یک سری تغییراتی را در لایه های مختلف فرهنگ اسلامی از قبیل (اعتقادات، هنجارها، ارزش ها،

رفتارها، نمادها، نوع دین‌داری) به و جود می‌آورد. (ضیایی پرور، حمید جنگ رسانه ای ۲، ص ۱۳۵)

فرهنگ، لایه‌های مختلف آن

در خصوص لایه‌های فرهنگ، دیدگاه و نظرات متفاوتی مطرح شده است: فرهنگ از شش لایه مجزا و در عین حال مرتبط با یکدیگر تشکیل شده است. سه لایه نخست، هسته فرهنگ و سه لایه بعد پوخته آن را تشکیل می‌دهند. **لایه نخست** (باورها) به معنای نظام جهان بینی و اعتقادات و نوع نگرش به خدا، انسان و جهان است.

شهید مرتضی مطهری (ره) بر این اعتقاد هست که آنچه که بشر را از حیوانات تمیز و برتر بودن را می‌دهند اینکه انسان دوتا ویژه گی خاص دارند که حیوانات از آنها محروم هستند که از آن تمدن و فرهنگ یاد می‌شود یعنی انسان از فرهنگ و تمدن برخوردار هست ولی حیوان فرهنگ و تمدن ندارد. مرتضی مطهری، مجموعه آثار، ج ۲، ص ۲۱. همینطور اعتقادات زیر بنای سایر موارد ریز خورده های یک اصل را پایه سازی می‌کند یعنی آن پایه ها و یا آن نظام های که شامل تربیتی آموزشی ارزشی، هنجاری، و دیگر موارد از پایه های اصیل که بر اعتقادات تکیه دارند. محمد جواد، باهنر؛ جهان بینی اسلامی، ص ۶.

لایه دوم (ارزش‌ها) به معنای بایدها و نبایدهاست. پس از باورها مهم‌ترین عنصر فرهنگ، ارزش‌ها است، استروگ می‌گوید: «ارزش‌ها آن مشاغل زندگی موجودات انسانی را سر سامان می‌بخشند. توسط آنهاست که موارد مورد استندار امورات فرهنگ که عالیت‌ری و ممتد ترین باورها و آروز های ماها را روشنگری و واضح ما سازند. محمد؛ تقی نظریور، ارزش‌های توسعه، ص ۷۰.» آموزارزشی آن دسته از امورات کلی هستند که در زندگی مشارکت کنند انسانها کلا واضح و روشن هستند یعنی امر خوب و مورد پسند را از امور نا پسند تفکیک نموده است.

لایه سوم (هنجارها) به معنای الگوهای رفتاری الهام گرفته از باورها و ارزش‌هاست. کی روشه، سازمان اجتماعی، ص ۷۸.

جامعه‌شناسان، فردی را بهنجار می‌گویند که با ضوابط اخلاقی و فرهنگی جامعه خویش سازگار و هماهنگ و در عمل، بدان‌ها پایبند باشد. جولیوس گولد و ویلیام کولب، فرهنگ علوم اجتماعی، ص ۸۳۰ بنا بر آنچه گفته شد، منظور از هنجارهای فضای مجازی در یک جامعه دینی، همه بایدها و نبایدهایی است که شرع مقدس اسلام با تکیه بر منابع چهارگانه (کتاب، سنت، عقل و اجماع) آن‌ها را مشخص و بر لزوم رعایت و عمل به آن‌ها سفارش می‌کند. (علی آقاپور، هنجار شکنی در رسانه های جمعی، ص ۶۴)

لایه چهارم (نمادها و اسطوره‌ها) نماد به هر نوع ژست، شیء، علامت و یا رفتاری که توسط اعضای جامعه استفاده می‌شود و از باور معنایی برخوردار باشد مانند، پرچم، مشاهیر و شخصیت‌های علمی و فرهنگی یک کشور بیانگر احساسات‌اند اطلاق می‌شود.

لایه پنجم (آیین‌ها و آداب و رسوم) رفتارهای اجتماعی را شکل می‌دهد و منجر به جامعه پذیری و درونی کردن عادات و علائق اجتماعی می‌شود.

لایه ششم را فناوری‌ها، مهارت‌ها و (نوآوری‌ها) تشکیل می‌دهد و ناظر بر محیط و فضای نوینی هستند که فرهنگ عمومی در بستر آن شکل می‌گیرد و مظهر تعامل و تبادل کش‌های اجتماعی و الگوهای ارتباطی به شمار می‌آید. (حسین، بشیر، دیپلماسی گفتگمانی، تعامل سیاست فرهنگ و ارتباطات، ص ۱۴)

نظریه‌های تغییرات و دگرگونی فرهنگ

دگرگونی فرهنگ یا در جهت‌های تکاملی پیشرو، یا تنزلی، یا تعاملی، یا تبدالی، یا مرعوب، یا مجذوب یا در حالت دوران قرار می‌گیرد.

تغییرات فرهنگ گاهی تکاملی (پیشرو) است. می‌توان این فرهنگ دچار تغییراتی شده باشند که باعث آنها بر اثر فرهنگ بیگانه و ریشه داشتن در آنها می‌باشند این فرهنگ با ضعف که دارند می‌توانند به راحتی تحت تاثیر فرهنگ قوی قرار گیرند چنین فرهنگ مطمئناً از ریشه سست می‌باشند اگر فرهنگ در مواجهه با فرهنگ غرب تحت تاثیر قرار نگیرند باید خود را قوی نماید.

فرهنگ گاهی دچار تغییر و تحولاتی می‌شود این نوع تغییرات گاهاً تبدالی، تعاملی

و تجربه‌ها و نوآوری‌های فرهنگی متقابل در جهت رفع کمبودها و پاسخ به نیازهای جوامع خویش توسعه می‌یابند. این نوع از انواع تغییر که توسعه و کمال فرهنگ در پی دارد، بسیار مطلوب و مقبول ملت‌ها قرار می‌گیرد. مبادله فرهنگ؛ یک جریان دو جانبه که میزان تبادل عناصر فرهنگی دو فرهنگ در طراز مساوی قرار دارند. (سیدعلی محمد، نقوی، جامعه شناسی ۳، ص ۲۷)

تغییرات فرهنگ: گاهی خودباختگی، مرعوب یا مجذوب شدن در مقابل فرهنگ معارض می‌تواند باشد که در این نوع تغییرات کاهای تدریجی رخ می‌دهد این تغییرات گاهی‌طور می‌باشند که فرهنگ وارداتی فرهنگ بومی را کلاً از میان می‌برند و گاهی چنین نیست فرهنگی بومی نیز مورد قبول جامعه می‌باشند و لی مردم بیشتر به فرهنگ مدرن غربی روی می‌آورند. هرچند تبلیغات فرهنگی غربی بسیار گسترده می‌باشد همین گسترده گی باعث می‌شود تا فرهنگ بومی و ملی کم کم از میان مردم رخت ببندد و برود. (محمد، قاسمی، اینترنت و تغییرات فرهنگی ۱۳۸۹) فرهنگ پذیری، یک نوع جریان است که فرد توسط ابزاری چون القا و تقلید، عناصر فرهنگی را می‌پذیرد و در وجودش عجين کرده و در عملش پیاده می‌کند. سیدعلی محمد، نقوی جامعه شناسی ۳، ص ۳. امروزه فرهنگ‌های جوامع در رویارویی با پدیده رسانه ای اینترنت به عنوان ابزار انفجار اطلاعات، باعث نوعی تغییر پرشتاب و حیرت انگیز شده‌اند.

فضای مجازی برای برای از هم پاشیدن فرهنگ بومی و سنت تلاش مستمر دارند اینکه فرهنگ غربی را بپذیرند و فرهنگ بومی خویش را بلکه فراموش

نمایند. (جریس هنسون، اومانا رولا، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها ۱۳۸۱)

تأثیر فضای مجازی

تأثیرات فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی روی فرهنگ خانواده‌ها گاهی یک تأثیر مطلق می‌باشد در واقع رفتار و افکار فرد را شبکه‌های اجتماعی مدیریت می‌کند هیچ گونه قدرت انتخاب برای مخاطبین قائل نشده است.

گاهی این تأثیرات آنی و فراگیر که از آن به نظریه تزریقی سوزنی یاد می‌شود می‌باشد بر اساس این نظریه تأثیرات فضای مجازی در واقع می‌توانند خیلی با قدرت

و تاثیرات فوری و مستقیم بر افراد داشته باشند. این نظریه بر این باور است که پیام مثل گلوله است که از دهانه تفنگ (رسانه) به مغز افراد (مخاطب یا دریافت کننده) شلیک می شود. سریع بر آن ها تاثیر عمیق برجا می گذارد. پیام ها گاهی باز تاب خوبی دارند تا ارائه می شوند مخاطب سریع در یافت می کند و لی اگر پیام با سرعت کند با پارازیت ارائه شود مخاطب خوب در یافت نمی کند همین طور در عرصه تاثیرات بر افراد نیز چنین می باشند.

بر طبق این نظر به ارتباط «میان فردی» توجه هیچ نشده است افراد که جابجا نشسته و هیچ از جای خویش به هر طرف در حرکت نمی باشند پیام بر او ترزیق می کنند. هدف خاص ایجاد هیجان در طرف مقابل می باشد.

مثلاً پیام های تبلیغاتی در شبکه های اجتماعی مجازی (برخی لوازم آرایشی و بهداشتی) که در مخاطب تاثیر گذاشته و به خرید آن کالا اقدام کی کند.

تاثیرات دیگری در مورد فضای مجازی مطرح شده است مثل تاثیر محدود، تاثیرات قوی و بلند مدت، طبق این نظریه، رسانه ها قدرت خارق العاده ای در شکل دادن به نظریات و عقاید، تغییر عادات اجتماعی و رفتاری افراد بازی می کنند.

فضای مجازی

فضای مجازی یک پدیده اعجاب برانگیزی می باشد که در مرور زمان امروزه در تمام ارزشهای زندگی انسان اعم از سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی آموزشی، خانواده گی تاثیراتی متعدد منفی و مثبت زیادی در میان ماها گذاشته است. قدرت این ابزار ها تا بدان حد می باشند که افراد سراسر جهان را به خودشان فریفته نموده است متأسفانه در حریم خصوصی افراد نفوذ بالا نموده است افکار و اندیشه و اعتقادات و زمینه نفوذ فرهنگ بیگانه را با کم ترین دقت زمینه سازی می نماید. (محمد،

قاسمی، اینترنت و تغییرات فرهنگی، ص ۸)

فرصت های فضای مجازی

فضای مجازی دارای یکسری فرصت های می باشند از قبیل آموزش و نشر معارف الهی. (محمد علی قیصریان، ظرفیت ها و چالش های شبکه های اجتماعی مجازی برای تبلیغ دین، بهار ۱۳۹۳) ارتباط آسان

با نهاد های علمی و مذهبی، امروزه بیشتر نهادهای علمی و مذهبی برای ارتباط با مخاطبان خود از شبکه‌های اجتماعی استفاده می کنند. گستره این استفاده تا آن جاست که مراجع عظام تقلید نیز از این شبکه‌ها استفاده کرده و دیدگاه‌های فقهی خود را در اختیار مقلدین خود قرار می دهند. همچنین یکی از راه‌هایی که اساتید محترم می توانند با شاگردان خود ارتباط برقرار کنند، شبکه‌های اجتماعی می باشد. (لیلا چراغ ملایی، سایر نویسندگان، استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، پاییز ۱۳۹۳) ارتباط با دوستان و بستگان، اطلاع رسانی عمومی، تبلیغ کالاهای تجاری، دسترسی به آخرین اخبار و اطلاعات روز دنیا، پر کردن اوقات فراغت با مطالب مفید، این ها جزء فرصت های فضای مجازی محسوب می شود.

تهدید های فضای مجازی

فضای مجازی علاوه بر فرصت‌ها دارای یکسری تهدید های فردی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی نظیر بهم ریختن سلامت و انسجام خانواده‌ها و ضربه می زند، به این کانون مقدس است. (باقر، ثنایی، ۱۳۷۹) شبکه‌های اجتماعی، یکی از ابزارهایی است که می توانند ارزشها، باورها و معیارهای مذهبی و خانواده‌ها را دچار تغییر و دگون سازند و فرهنگ و اندیشه مردم را به سوی دلخواه سوق دهند. این امر در دنیای امروزی که آموزه‌های غربی سعی دارند جایگزین آموزه‌ها ناب اسلامی شود، ملموس تر است؛ چرا که توانسته‌اند روابط عاطفی و چهره به چهره را کمرنگ کنند و مردم را بیش از پیش تحت تأثیر شبکه های اجتماعی مجازی قرار دهند.

ترویج خانواده نا مرتب و بهم ریخته به جای خانواده منظم و مقید، از بین رفتن حریم های خصوصی بین فرزندان و والدین، کاهش نقش خانواده به عنوان مرجع در تربیت، عادی سازی خیانت همسران به یگدیگر یا نا پایداری ازدواج‌ها، عادی جلوه دادن روابط جنسی دختر و پسر و یا افزایش روابط دختر و پسر در زمان نامزدی بدون عقد. عالیه، شکر بیگی. (۱۳۹۱). خانواده‌ها با آمدن فضای مجازی دچار یک

سری تغییرات شده است؛ که همگی به نوعی مروج سبک زندگی مدرن هستند، خاستگاه این نوع سبک زندگی تمدن غرب است. ترویج این شیوه از زندگی در میان خانواده‌ها مطمئناً تمدن غرب را شایع می‌سازند؛ و موجب می‌گردد بی‌سامانی در فرهنگ و مسائل جنسی در میان افراد خانواده‌ها افزایش یابد. شبکه‌های اجتماعی غربی سعی تلاش شان براین است که تغییرات در مؤلفه های فرهنگهای بشری به وجود بیاورند و اگر از تبلیغات قدرتمندی برخوردار باشند فرهنگ زودتر شکل می‌گیرند و دیرتر از بین می‌روند و اگر از تبلیغات ضعیفی برخوردار باشند این فرهنگ مطمئناً شکل نخواهد گرفت.

تأثیرات اعتقادی: مهم‌ترین تأثیرات شبکه‌های اجتماعی ضربه زدن به اعتقادی و مبانی دینی است؛ شعبان علی‌خان صنیعی، سایر ن. پسندگان، ۱۳۹۳) زیرا در این شبکه‌ها اطلاعات و معلومات عقیدتی، تضعیف می‌شوند و به جای آن اعتقادات مخرب ترویج می‌گردند. باورهای اعتقادی زیر بنای وجودی یک شخص را تشکیل می‌دهند. «آیا انتقال مفاهیم دینی از طریق فضای مجازی امری ممکن است؟» www.gerdab.ir ۱۳۹۵/۳/۴ شبکه‌های اجتماعی خارجی با پیش‌رفته‌ترین روش‌ها مسائل اعتقادی کاربران مورد هدف ساز قرار می‌دهند. در این شبکه‌ها باورهای اعتقادی کاربران مانند توحید، معاد، نبوت، امامت و حجاب، مورد هجوم تولید کنندگان قرار می‌گیرند. آنان با شبهه افکنی و طرح مسائل اختلافی، ذهن مخاطب خود را درگیر کرده و به مرور زمان او را نسبت به این موضوعات، سست و بی‌علاقه می‌کنند. مثلاً حجاب را که یک دستور الهی مطابق با فطرت خانم‌هاست، مورد حمله فکری و فرهنگی خویش قرار داده و با استفاده از روش‌های خاصی، این دستورات را با عناوین «عقب افتادگی» و «دوری از آزادی و تمدن» معرفی می‌کنند و حتی از کاربران می‌خواهند که برای مخالفت با حجاب اسلامی، عکس‌های بدون حجاب و پوشش خود را در شبکه‌های اجتماعی قرار دهند. احکام و معارف الهی در این شبکه‌ها به سخره گرفته شده و باورهای انحرافی با قالب‌های مستهجن در آن ترویج می‌شود، شایعات و نشر اکاذیب در آن فراوان دیده شده و مردم را به سوی ارتباطات بی‌قید بند دعوت نموده در حالی که اسلام یکسری

محدودیت‌های در نظر گرفته است ولی است شبکه‌ها هیچ حد مرزی قایل نیستن مثلاً در مورد حریم خصوصی و تجسس در امور دیگران حتی در امور همسر و فرزندان و زن شوهر کار زشت و ناپسندی می‌باشد و خدای متعال از این کار نهی فرموده است: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا... وَلَا تَجَسَّسُوا؛ ای اهل ایمان) و در اموری که مردم پنهان ماندنش را خواهند تفحص و پی جویی نکنید. (حجرات/۱۲).

تأثیرات روحی روانی فضای مجازی

یکی از تأثیرات فضای مجازی تفرد گرایی می‌باشد فرد سعی تلاش شان بر این است که به دور از اجتماع زندگی نماید و به شبکه‌های اجتماعی پناه ببرند معمولاً افراد کم رو طعمه چنین موقعیت می‌شوند.

کاهش اعتماد به نفس، معمولاً این نوع تأثیر در زنان و دختران که به تصاویر زنان دیگر در شبکه‌های اجتماعی دقت می‌کنند دچار این آسیب می‌شوند چون نگاه شان یک نوع نگاه مقایسه‌ای می‌باشند چون آن برداشت منفی از خصوصیات ظاهری خود در آن‌ها تشدید خواهد شد. مقاله «کاهش اعتماد به نفس در کودکان ۱۳۹۴/۴/۱۲؛ شبکه‌های اجتماعی، تصویر ذهنی و کاهش کم‌دچار افسردگی و احساس خلا عاطفی در خود احساس می‌نمایند.

شبکه‌های اجتماعی فضای مجازی دارای آسیب‌های جسمی نیز می‌باشند نظیر ضعف بینایی، چاقی، مشکلات ستون فقرات، بیماری‌های پوستی می‌شوند. حمید فردیان،

«عوارض جسمی استفاده از کامپیوتر و بهبود آنها»

تأثیرات فرهنگی اجتماعی شبکه‌های اجتماعی: شبکه‌های اجتماعی بر هنجار و ناهنجاری‌های جامعه تأثیر فراوانی دارند؛ به طوری که می‌توانند فرهنگ ساز و یا هنجار شکن باشند. (محمود سوری، خرداد ۱۳۹۳، ش ۲)

ترویج و تغییر سبک زندگی: یکی از مهم‌ترین اهداف شبکه‌های اجتماعی، تغییر باورهای زندگی کاربران می‌باشد. (حسن بشیر، محمدصادق افراسیابی، مجله «تحقیقات فرهنگی»، سال پنجم، بهار ۱۳۹۱، ش ۱) در این شبکه‌ها، افراد با دنیای جدیدی رو به رو می‌شوند و بسیاری از مطالب این شبکه‌ها برای آن‌ها تازگی دارد؛ به طوری که هر روز با مسئله و موضوع

تازه ای آشنا می‌شوند؛ غافل از اینکه همه این اطلاعات و موضوعات، هدفمند در اختیار کاربران قرار می‌گیرد و به مرور زمان سبک رفتار و کردار شخص تغییر می‌کند. (مقاله «نقش فیس بوک در افزایش جراحی‌های پلاستیک») اگر در زندگی افراد اطراف خود توجه کنیم می‌بینیم نوع سخن گفتن، سبک لباس پوشیدن محمد صادق افراسیابی (معاون مرکز توسعه فناوری اطلاعات و رسانه‌های دیجیتال): «آخرین نظر سنجی انجام شده در خصوص شبکه‌های اجتماعی اینترنتی بیانگر این است که حدود ۲۰ درصد خانم‌ها و ۱۰ درصد آقایان اعتراف کرده اند که سبک پوشش آنها از مشاهده تصاویر مربوط به پوشش دیگر اعضای شبکه‌های اجتماعی اینترنتی متأثر بوده است.» کاربران برخی از شبکه‌های اجتماعی غربی با دیگران فرق می‌کنند؛ در حالی که قبلاً چنین رفتاری نداشتند.

تأخیر در ازدواج: برخی از کاربران به علت ارتباط و تماس زیاد و طبعاً خارج از چارچوب دین، با نامحرم؛ از ازدواج منصرف می‌شوند؛ زیرا نیاز واقعی خود را با این گونه رابطه‌های عاطفی مجازی برطرف می‌کنند؛ در حالی که با این کار، گزینه خدادادی خویش را سرکوب می‌سازند؛ زیرا برطرف شدن نیازهای عاطفی از طریق فضاهای مجازی، رفع نیاز است، به صورت کاذب و هرگز جای ازدواج طبیعی را نخواهد گرفت.

کاربران شبکه‌های اجتماعی با افراد مختلف و متفاوتی، اعم از زن و مرد ارتباط برقرار می‌کنند و بین آن‌ها دلبستگی ایجاد می‌شود؛ ولی هنگام رویارویی با واقعیت، متوجه می‌شوند که فریب خورده‌اند؛ لذا به همه مردان و زنان بدبین شده، همه را بد می‌دانند؛ زیرا اکثر زنان در این شبکه‌ها با کوچک‌ترین ارتباط و ابراز علاقه ای، با مردان ارتباط برقرار می‌کنند و از سوی دیگر، مردان هم در واقعیت به هیچ زنی اعتماد نمی‌کنند؛ در نتیجه از ازدواج و تشکیل خانواده منصرف شده یا آن را به تأخیر می‌اندازند که همین مقدار، به ضرر شخص و جامعه است. (حیازداییدرفضای مجازی) طلاق و فروپاشی خانواده: خانواده ای که اعضای آن عضو شبکه‌های اجتماعی مختلفی بوده و هر عضو خانواده ساعاتی را با این ابزارها مشغول هستند، از وظایف خود نسبت به

همدیگر غافل می‌شوند. این کار به مرور زمان، زمینه دوری اعضای خانواده را از

همدیگر فراهم می‌کند (تأثیر شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی بر روابط اعضای خانواده، ۱۳۹۵/۴/۵)

نگاه حرام: خداوند متعال به شدت از نگاه حرام نهی کرده است و می‌فرماید: «قُلْ
لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ... وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ
وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ» (سوره نور آیه ۳۰-۳۱) به مؤمنان بگو: چشم‌های خود را تماشای به نا

محرم ببندد حیا و عفت خویش را نگهدارند و به زنان با ایمان بگو: چشم‌های خود
را نگاه هوس آلود (فروود گیرند، و دامان خویش را حفظ کنند...)». برخی کاربران
اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، تصور می‌کنند محیط فضای مجازی، پاک و بدون
آفت است؛ در حالیکه طبق آمار ۳۸۱ - ۱۴۷ نفر با ۶/۳۸ مهاجرین پاسخ مثبت به
این سؤال دادن این پاسخ نشان دهنده این است که دیدن تصاویر مستهجن در
شبکه‌های اجتماعی فضای مجازی جزء ناهنجاری‌های محسوب می‌شود. ۱۵ نفر
زن و ۲۷ نفر مرد بیشترین آمار را مرد به خود اختصاص داده است.

خدای متعال در قرآن شریف می‌فرماید: «برخی از افراد مریض دل (فی قُلُوبِهِمْ
مَرَضٌ). در دل هایشان مرض است (بقره/۱۰)». چون خودشان منحرف شده‌اند، دیگران را نیز
منحرف می‌کنند: «قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَ أَضَلُّوا كَثِيرًا.» یقیناً پیش از این گمراه شدند و
بسیاری را گمراه کردند «(مائده/۷۷)». همین امر در دنیای مجازی وجود دارد. برخی از
افراد با تولید و انتشار مطالب مستهجن و هرزه نگاری و تشویق کاربران به تماشای
سایت‌ها و مطالب منحرف، زمینه انحراف تعدادی از کاربران را فراهم می‌کنند «هرزه
نگاری» بر روی کاربران تأثیرات مخرب و خانمان سوزی دارد. برخی از کاربران
تصورشان براین است که دیدن تصاویر مستهجن بر آن‌ها تأثیری ندارد؛ در حالی
که کاملاً در اشتباه هستند؛ چون خدای متعال تأثیر وسوسه‌های شیطان را گام به گام
معرفی می‌کند «یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَ مَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ
الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَ الْمُنْكَرِ.» (نور/۲۱) آن‌های که ایمان آورده است دنباله رو
شیطان نباید باشند و اگر از شیطان رجیم پیروی نمایند سر از گمراهی در می‌آورند

شیطان انسان را به منکر و فحشا راهنمایی می‌کند.

در واقع شیطان در ابتدا دیدن تصاویر مستهجن را توصیه نمی‌کند؛ بلکه ابتدا فرد را عادت می‌دهد که تصاویر مختلفی را ببیند؛ ولی لا به لای آن‌ها برخی تصاویر مبتذل را هم جا می‌دهد. به مرور زمان انسان را نسبت به دیدن تصاویر مستهجن وسوسه می‌کند و بعد از مدتی بدون این که شخص تغییر در روحیات و اخلاق خود را متوجه شود به تماشای صحنه‌های محرک و مستهجن عادت کرده است. (مقاله «۴ مرحله تأثیر

سایت‌های مستهجن بر سلامت روانی).

یکی از آسیب‌ها و خطرهای استفاده از شبکه‌های اجتماعی که محتوای فاسد و مستهجن برخی از آن‌ها شهوت کاربران را تحریک می‌کند و آن‌ها را به سمت گناه و آلودگی‌های جنسی می‌کشاند.

میل جنسی و ارضای آن از راهش کار نیک و پسندیده ای می باشد اما جواب دادن از طریق حرام کار نا پسند می باشند انسان تا می تواند به ین میل طبق قوانین خودش جواب دهد همسر انتخاب نماید و از طریق حلال خدا خودش را ارضا نماید.

امیر مؤمنان علیه‌السلام می‌فرماید: إِيَّاكُمْ وَ غَلْبَةُ الشَّهَوَاتِ عَلَيْكُمْ فَإِنَّ بَدَايَتَهَا مَلَكَةٌ وَ نَهَايَتُهَا هَلَكَةٌ (میرزا حسین نوری طبرسی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ص ۳۴۳) از غلبه شهوتا بر شما خود تان مواظبت نمایید شهروت عقل را از بین برده و زایل می نماید مبدا در بند شهوت غرق شویم یک لحظه کم توجهی در حلاکت ابدی انسان را دچار می نماید.

امیر مؤمنان علیه‌السلام فرمود «فَمَنْ غَلَبَ عَقْلُهُ شَهْوَتُهُ فَهُوَ خَيْرٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ وَ مَنْ غَلَبَ شَهْوَتُهُ عَقْلُهُ فَهُوَ شَرٌّ مِنَ الْبَهَائِمِ» (هر انسان) هرگاه عقل بر شهوت پروری کسپ نماید مطمئنا این انسان مقام و جایگاهش مثل فرشته می باشد و اما اگر قضیه عکس شد این انسان جایگاهش از حیوان هم تنزل پیدا می‌کند. (ملا محسن فیض کاشانی، تفسیر الصافی، ص ۲۵۴)

امام صادق علیه‌السلام فرمود: «الْأَنْظَرَةُ بَعْدَ النَّظَرَةِ تَزْرِعُ فِي الْقَلْبِ الشَّهْوَةَ وَ كَفَى بِهَا لِصَاحِبِهَا فِتْنَةً» (شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۱۸) شهوت را در قلب می‌کارد، و این شهوت برای

فتنه انداختن فرد همراه شهوت کفایت می‌کن.

روش شناسی

هدف کلی این نوشتار شناسایی تأثیرات فضای مجازی بر تغییرات فرهنگی خانواده‌های مهاجرین افغانستانی ساکن شهر قم در سه دهه اخیر است. این نوشتار به لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش گردآوری داده‌ها، توصیفی-پیمایشی است.

ابزار نیز پرسشنامه محقق ساخته با ۵۱ سؤال که حول محور لایه‌های مختلف فرهنگ؛ و نتایج آن در آزمون رتبه‌بندی ابعاد و طبق آزمون فرید من مشخص شد نشان می‌دهد که ابعاد در سطح یکسان و برابری قرار ندارند. رفتارها با میانگین رتبه ۳/۴۵، بالاترین رتبه و به ترتیب اعتقادی با ۳/۳۱ رتبه دوم، هنجارها با ۳/۱۳ رتبه سوم، ارزش‌ها با ۲/۹۴ رتبه چهارم و در آخر هم نمادها با ۲/۱۷ قرار دارند.

تجزیه و تحلیل

مقدمه

تجزیه و تحلیل داده‌ها برای پاسخ به سؤالات و یا بررسی صحت و درستی فرضیات، برای هر نوع تحقیقی از اهمیت خاصی برخوردار است. امروزه در بیشتر تحقیقات کاربردی و توسعه‌ای که متکی بر اطلاعات جمع‌آوری شده از موضوع مورد تحقیق می‌باشد؛ تجزیه و تحلیل داده‌ها و تفسیر نتایج آن‌ها از اصلی‌ترین و مهم‌ترین بخش‌های تحقیق محسوب می‌شود. داده‌های خام با استفاده از فنون آماری و مدل‌های تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی طراحی شده، مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند و پس از پردازش، تفاسیر مرتبط با اهداف تحقیق ارائه و در اختیار استفاده‌کنندگان قرار می‌گیرد.

ویژگی‌های کلی نمونه آماری تحقیق

جامعه آماری، شامل کلیه مهاجرین افغانستانی ساکن شهر قم می‌باشد ۵۶ هزار نفر که ۳۸۱ نفر بعنوان نمونه گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند.

در این بخش به تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از نمونه مورد مطالعه در بین مهاجران افغانستان شهر قم پرداخته شد. تعداد نمونه مورد بررسی در این تحقیق برابر با ۳۸۱ مهاجر افغانستان در شهر قم بود. طبق نمونه آمار از جمعیت‌شناختی نمونه مورد مطالعه مورد بررسی قرار گرفت و مشخص گردید که زنان افغانستان با ۵۲ درصد، بیشترین نمونه این پژوهش را تشکیل داده‌اند. گروه سنی غالب در این پژوهش، کمتر از ۳۰ سال با درصد فراوانی ۳۹/۸ بوده‌اند و عموم پاسخ دهندگان بالغ بر ۵۱ درصد آنان متأهل بوده و با درصد فراوانی ۵۸/۸ درصد، دارای مدرک تحصیلی زیر دیپلم و دیپلم بوده‌اند. همچنین افرادی که تنها سواد خواندن و نوشتن داشته‌اند نیز در این پژوهش از کمترین درصد فراوانی برخوردار بوده‌اند (۴/۵ درصد). سایر مهاجرین نیز دارای مدرک لیسانی و بالاتر از لیسانس بوده‌اند. مشارکت کنندگان در این پژوهش به طور عمده بیشتر از ۱۰ سال در ایران اقامت داشته و عموماً دارای سطح درآمدی پایینی بوده‌اند و تنها ۱/۶ درصد از آن‌ها از سطح درآمد بالایی برخوردار بوده‌اند. منطقه سکونت اکثر مهاجران افغانستان که در این پژوهش مشارکت داشته‌اند عموماً در پایین و مرکز شهر بوده است.

در ادامه پژوهش با مشخص شدن میزان آشنایی نمونه مورد بررسی با فضای مجازی که عموماً آشنایی کمی داشتند، ناهنجاری‌های فضای مجازی در مهاجران افغانستان شهر قم مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که بیشترین ناهنجاری تحت عنوان «داشتن تصاویر مستهجن» و «دوستی با جنس مخالف» بوده است. کمترین ناهنجاری نیز مربوط به «توهین به شخص یا گروهی خاص» در فضای مجازی بوده است.

مدت زمان استفاده از فضای مجازی از دیگر مواردی بود که مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که مهاجرین افغانستان به طور عمده کمتر از ۶ ماه است که از فضای مجازی استفاده می‌کنند و روزانه بین ۱-۳ ساعت بیشترین زمان خود را صرف این موضوع کرده‌اند. بیشترین خدماتی که در این مدت زمان از فضای مجازی استفاده کرده‌اند به ترتیب مربوط به چت، عضویت در گروه‌ها، یاهو و گوگل و وبسایت‌ها

بوده است و این خدمات عمدتاً با هدف مطالب علمی و سپس اخبار و اطلاعات بوده است. هدف کسب و کار نیز کمترین فراوانی را در استفاده از اینترنت و فضای مجازی داشته است.

در ادامه نیز در این بخش مشخص شد که مهاجرین افغانستان غالباً ۱ الی ۳ ساعت در شبانه‌روز به دلیل استفاده از اینترنت و فضای مجازی، اعضای خانواده خود را نادیده گرفته‌اند و در نهایت شدت و ضعف اعتقادات مهاجرین افغانستان مورد بررسی قرار گرفت. نتایج در این بخش نشان داد که ۹۵/۸ درصد مهاجرین افغانستان، اعتقادات بسیار بالا و قوی نسبت به مفاهیمی همچون ایمان به خدا، اعتقاد به اسلام، انجام فرائض دینی و پایبندی به اخلاقیات داشته‌اند.

راهکارهای برون رفت از تأثیرات فضای مجازی

درمورد محفوظ ماندن از تأثیرات فضای مجازی بر تغییرات فرهنگی خانواده‌ها چند تا عامل مهم از سوی صاحب نظران حوزه ارتباطات، جامعه شناسی، روانشناسی معرفی شده است که هرکدام نقش مهم می‌توانند داشته باشند.

۱. خانواده و مدرسه: بر اساس آموزه‌های اسلامی، پدر خانواده مسئول سالم سازی فضای معنوی و مادی خانواده است، همان طور که خانواده‌ها حساسیت ویژه ای در تنها بودن دختر و پسر نوجوان در محیط بیرون از خانه دارند، دقیقاً همان حساسیت را باید در فضای مجازی نیز داشته باشند، و نگذارند فرزندانشان به تنهایی وارد دنیای مجازی شوند. برای عدم برانگیختن حساسیت خود نسبت به حضور نوجوانان و جوانان در فضای مجازی می‌تواند رایانه را در فضای باز جلو چشم عموم بگذارند، و از قرار دادن رایانه در اتاق خواب و فضای سر بسته پرهیز نمایند رفتار شان طوری باشند که سلب اعتماد هم نکنند در حقیقت آن صفا صمیمیت خود با فرزندش را حفظ نماید طوری که فرزندش حس نکند که پدر و مادرش نقش پلیس را در خانه بازی می‌کنند. و باید استفاده و عضویت‌ها را در

گروه‌ها طبق توافق محدود نماید.

قرآن کریم می‌فرماید: (سوره تحریم آیه ۶) ای کسانی که ایمان آورده‌اید! خود و خانواده‌ی خویش را از آتشی که هیزم آن انسانها و سنگهاست، نگهدارید! «بنابراین، پدر و مادر و مدرسه و وظیفه دارند در جهت آموزش و آگاهی خانواده‌ها تلاش کند و کار کرها، آسییها، و فرصتها و تهدیدهای فضای مجازی را به آنان منتقل کنند.

نکته مهم آن است که آموزش و آگاه سازی باید در زمانی صورت گیرد که فرزندان به مسائل نا مناسب مبتلا نشده و آلودگی‌ها فضای مجازی، روح و جسم آنها را تسخیر نکرده باشد و افکار باطل، مطالب غیر اخلاقی و شبهات فراوان اعتقادی که از طریق رسانه‌ها فرستاده می‌شود، ذهن آنان را دچار تشویش و تخریب نکرده باشد. امام صادق علیه اسلام می‌فرماید: «بَدِّرُوا أَحْدَاثَكُمْ بِالْحَدِيثِ قَبْلَ أَنْ تَسْبِقَكُمْ إِلَيْهِمُ الْمُرْجَةُ» (تهذیب الاحکام، ج ۸، ص ۱۱۱) تربیت فرزندان با احادیث ما شتاب کنید قبل از این که مرجئه «یکی از فرقه‌های گمراه» در تربیت آنها به شما سبقت بگیرند.

۲. خود فرد: فرد می‌بایست در استفاده از فضای مجازی خود کنترلی و خود نظارتی و شایسته است به تعالیم دینی و باورهای عقیدتی ایمان و باور داشته باشد باید درک کند همان طور در فضای حقیقی خدای متعال ناظر بر اعمال و رفتار ما است در فضای مجازی نیز همان خدا ناظر بر اعمال و رفتار ما خواهد بود. در گذراندن اوقات فراغت در فضای مجازی مواظب بهداشت روحی روانی خویش باشد مبدا دچار اعتیاد و دلبستگی غیر عادی شوند. مبدا به کسانی پناه ببرند که اصلاً شناختی نسبت به همدیگر ندارند. توجه داشته باشد آنچه در فضای مجازی پرداخت می‌کند فقط پول نیست، حیثیت و آبرو است، سلامت روحی روانی است، اتلاف وقت و عمر گرانبهای انسان است.

فهرست منابع:

قرآن کریم

کتاب

- (۱) آریان پور، زمینه جامعه شناسی، تهران، فرانکین، چاپ دهم
- (۲) باهنر، محمد جواد؛ جهان بینی اسلامی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۱.
- (۳) بشیر، حسین، دیپلماسی گفتمانی، تعامل سیاست فرهنگ ارتباطات، سال نشر ۱۳۹۵، انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام
- (۴) بیانات، با موضوع فرهنگ و نقش آن در جامعه امروزی، مشهد مقدس، ۱۳۹۳ فضای مجازی از نگاه امام خامنه‌ای حفظه الله
- (۵) جریس هنسون. اومانا رولا. ترجمه داوود حیدری. تهران. مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها ۱۳۸۱
- (۶) جو لیوس گولد و ویلیام کولب، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه: باقر پرهام و دیگران،
- (۷) دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷
- (۸) رحمانی زاده، سید علی، (۱۳۸۹)، کارکرد شبکه های اجتماعی مجازی در عصر جهانی شدن،
- (۹) شکر بیگی، عالیّه؛ (۱۳۹۱). رسانه، زنان و مناسبات خانواده. نشست انجمن جامعه سناسی ایران.
- (۱۰) شیخ صدوق، ابو جعفر محمد بن علی بن بابویه قمی، من لایحضره الفقیه، دفتر انتشارات اسلامی، قم، ۱۴۱۳ ق، ج ۴، ص ۱۸ نگاه بعد از نگاه (به حرام).
- (۱۱) طباطبایی، سید محمد حسین؛ تفسیر المیزان، مترجم سید محمد باقر موسوی همدانی، قم: نشر، اسلامی، ج ۱۵.
- (۱۲) طبرسی، میرزا حسین نوری؛ مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، انتشارات مؤسسه آل البيت عليهم السلام، قم، چاپ اول، ۱۴۰۸ ق، ج ۱۱.

- (۱۳) علاءالدین، متقی هندی؛ کنز العمال فی السن الاقوال و الافعال، بیروت: مؤسسه الرساله، ۱۴۰۹ ق، ج ۲۶.
- (۱۴) علی آقاپور؛ هنجار شکنی در رسانه‌های جمعی، ۱۳۵۶، ناشر، قم، دفتر عقل، صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهشهای اسلامی، ۱۳۸۸.
- (۱۵) عمید، حسن؛ فرهنگ عمید، تهران: نشرامیرکبیر، ۱۳۶۹، ص ۱۸۰؛ محمد معین فرهنگ فارسی، تهران: ناشر امیر کبیر ۱۳۶۰ ج ۴.
- (۱۶) فرهنگ، میرمحمد صدیق؛ افغانستان در پنج قرن اخیر، ج ۳، تهران، انتشارات عرفان، ۱۳۸۰.
- (۱۷) فیض کاشانی، ملا محسن؛ تفسیر الصافی، تحقیق حسین اعلمی، انتشارات صدر، تهران، چ ۱۴۱۵، ۲ ق، ج ۲.
- (۱۸) مکارم، ناصر، شیرازی؛ تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامی، تهران: چاپ اول، ۱۴-.
- ۱۷
- (۱۹) نقوی، سیدعلی محمد؛ جامعه شناسی ۳، سازمان آموزش و پرورش، کتب درسی، تهران، چ ۱۳۶۷، ۱، ۵.
- مجله:
- (۱) امیر، مرادی، و کردلو، محسن. بررسی افقها و تناگناهای فضای مجازی و اینترنت بر تربیت اخلاقی، شماره ۱۵
- (۲) باقر، ثنایی، ۱۳۷۹ آسیب شناسی خانواده نشریه‌ی پژوهشی تربیتی، سال اول. شماره ۳.
- (۳) لیلا چراغ ملایی، پروین کدیور، غلامرضا صرامی، استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در آموزش (فرصت‌ها و چالش‌ها) مجله «اندیشه‌های نوین تربیتی»، پاییز ۱۳۹۳، ش ۳۹.
- (۴) محمود سوری، حمید فلاحتی، پایش آسیب‌های اجتماعی شبکه‌های اجتماعی تلفن همراه «مجله» پایش سبک زندگی خرداد ۱۳۹۳، ش ۲.

مقاله

- ۱) اعتماد های مجازی و آسیب های اجتماعی www.gerdab.ir ۹/۷/۱۳۹۳
- ۲) آیا انتقال مفاهیم دینی از طریق فضای مجازی امری ممکن است؟ ۱۳۹۵/۳/۴. www.gerdab.ir
- ۳) چهار مرحله تاثیر سایت های مستهجن بر سلامت روانی. « www.gerdab.ir
- ۴) حمید فرودیان، «عوارض جسمی استفاده از کامپیوتر و بهبود آنها». www.rasekhoon.net
- ۵) حیازدایی در فضای مجازی؛ www.balagh.ir مقاله «تأملی در تأثیر شبکه های مجازی بر ازدواج. www.Afkarnews.ir
- ۶) شبکه های اجتماعی، تصویر ذهنی و کاهش اعتماد به نفس»، ۱۳۹۳/۱۰/۱۰. hamshahrionline.ir
- ۷) ضیایی پرور، حمید؛ (۱۳۸۲)، مقاله آسیب شناسی نسل اینترنت. <http://reporter.ir>
- ۸) کاهش اعتماد به نفس در کودکان با ظهور شبکه های مجازی اجتماعی»، www.farsnews.com؛ ۱۳۹۴/۴/۱۲
- ۹) محمد، قاسمی، اینترنت و تغییرات فرهنگی ۱۳۸۹، شماره ۷ و ۸ از ۱۲۳ تا ۱۵
- ۱۰) نقش فیس بوک در افزایش جراحی های پلاستیک». www.gerdab.ir

فصلنامه:

- ۱) شعبان علی خان صنمی، فریده پیشوایی، فاطمه خان صنمی، نقش شبکه های اجتماعی در باورهای دینی، مطالعات جوان و رسانه، بهار ۱۳۹۳، ش ۱۳.
- ۲) کی روشه، سازمان اجتماعی، ترجمه هما زنجانزاده،
- ۳) مطالعات میان فرهنگی سال سوم ش هفتم پاییز ۸۷